OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

erityisasiantuntija Mari Kaipomäki /OM
neuvotteleva virkamies Eva Ojala /STM
johtava asiantuntija Seija Jalkanen /TEM
opetusneuvos Mervi Eskelinen /OKM

Lakivaliokunnalle 18.3.2025

# Kansalaisaloite termien äiti ja isä säilyttämiseksi lainsäädännössä, palveluissa ja yhteiskunnassa (KAA 6/2024 vp)

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä työ- ja elinkeinoministeriöltä lausuntoa kansalaisaloitteesta termien äiti ja isä säilyttämiseksi lainsäädännössä, palveluissa ja yhteiskunnassa (KAA 6/2024 vp). Aloitteessa ehdotetaan, että eduskunta edellyttää valtioneuvostoa ryhtymään tarkastelemaan lakeja termien äiti ja isä palauttamiseksi lainsäädäntöön siltä osin kuin näitä termejä on poistettu sekä ohjaa käyttämään termejä äiti ja isä sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä sosiaaliturvassa.

Ministeriöillä on ollut käytettävissään Digi- ja väestötietoviraston, Lapsiasiavaltuutetun toimiston, Lastensuojelun keskusliitto ry:n, Kotimaisten kielten keskuksen, lastenpsykiatrian erikoislääkäri ja lääketieteen tohtori Jari Sinkkosen sekä emeritusprofessori Markku Helinin asiantuntijalausunnot. Ministeriöt esittävät lausuntonaan kunnioittavasti seuraavan.

**Oikeusministeriön hallinnonala**

Vanhemmuusnimikkeistä säädetään vanhemmuuslaissa (775/2022, jälj. myös VanL), jota sovelletaan isyyden ja äitiyden (vanhemmuus) toteamiseen, vahvistamiseen ja kumoamiseen (VanL 1 §). Eduskunta hyväksyi vanhemmuuslain vuonna 2022. Vanhemmuuslain säätämisen

**Postiosoite**
**Postadress**
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

**Käyntiosoite**
**Besöksadress**
Meritullinkatu 10
00170 Helsinki
Finland

**Puhelin**
**Telefon**
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

**Faksi**
**Fax**
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

**S-posti, internet**
**E-post, internet**
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

lähtökohtana oli tuolloin voimassa olleiden isyyslain (11/2015) ja äitiyslain (253/2018) tekninen yhdistäminen, sillä lait olivat suurelta osin päällekkäiset. Jos aiempien isyys- ja äitiyslakien pykälät olisi yhdistetty toisiinsa sellaisinaan, lopputuloksena olisi ollut 122 pykälää, kun vanhemmuuslakiin niitä tuli 76. Vanhemmuuden toteamista, vahvistamista ja kumoamista koskevien päällekkäisten pykälien määrä väheni siis uudistuksessa merkittävästi, mikä osaltaan toteuttaa yleisempää tavoitetta välttää päällekkäistä sääntelyä.

Voimassa olleen sääntelyn peruslähtökohtia ei vanhemmuuslakia säädettäessä muutettu. Isää ja äitiä koskevat erilliset nimikkeet säilytettiin. Kuten Digi- ja väestötietovirasto valiokunnalle antamassaan lausunnossa toteaa, lapsen vanhempi vahvistetaan Suomessa aina joko äidiksi tai isäksi. Nykyinen vanhemmuuslaki ei siis mahdollista tilannetta, jossa aikuinen vahvistettaisiin lapsen vanhemmaksi pelkällä vanhempi-nimikkeellä, vaan oikeudellisesti vanhempi on aina joko lapsensa äiti tai isä. Oikeusministeriöllä ei ole käynnissä tai tiedossa lakihankkeita, joiden tavoitteena tai seurauksena tähän perustavanlaatuiseen lähtökohtaan olisi tulossa muutoksia.

Kuten Kotimaisten kielten keskus toteaa valiokunnalle antamassaan lausunnossa, on tavoiteltavaa, että lainsäädännössä ihmisiin, joita tietty oikeus koskee, viitataan yksiselitteisesti siten, että laki on sovellettavissa kaikkiin tapauksiin ilman tulkintavaikeuksia. Tästä syystä vanhemmuuslain säännökset on pyritty kirjoittamaan sukupuolineutraaliin muotoon siten, että niissä viitataan nais- tai miessukupuoleen vain siltä osin kuin se on välttämätöntä. Lakien yhdistämisestä ja toiston välttämisestä johtuu, että äitiyden ja isyyden määritelmiä sekä eräitä muita keskeisiä säännöksiä lukuun ottamatta myös äitiyttä ja isyyttä koskevat termit on pyritty lakitekstissä korvaamaan sukupuolineutraalilla vanhempi-termillä. Tämä on toteutettu niissä tilanteissa, joissa se on ollut mahdollista sääntelyn täsmällisyysvaatimuksesta luopumatta ja vain siltä osin kuin sama sääntely ulottuu sekä isyyden että äitiyden sääntelyyn.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että kansalaisaloitteessa esiin nostettuja termejä ”siittäjä” ja ”synnyttäjä” ei käytetä oikeusministeriön hallinnonalalla

vanhemmuuslaissa, muissa perheoikeudellisissa laeissa tai niitä koskevissa hallituksen esityksissä.

Edellä mainituin perustein oikeusministeriö arvioi, että käsiteltävänä oleva kansalaisaloite ei edellytä muutoksia oikeusministeriön hallinnonalan lainsäädäntöön.

Oikeusministeriö välittää samalla alla olevat muiden ministeriöiden lausunnot.

**Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonala**

Aloitteessa viitataan mm. siihen, että aiemmin Suomessa myönnettiin äitiyspäivärahaa ja nyt etuus on korvattu raskausrahalla. Perhevapaauudistus tuli voimaan 1.8.2022. Uudistuksen tavoitteena oli lisätä vanhempainvapaiden ja hoitovastuun jakautumista aiempaa tasaisemmin molempien vanhempien kesken. Tavoitteena oli myös lisätä erilaisten perhemuotojen tasa-arvoista kohtelua vanhempainpäivärahajärjestelmässä ja turvata jokaisen lapsen oikeus hoivaan yhdenvertaisesti, perhemuodosta riippumatta.

Vanhempainpäivärahajärjestelmä uudistettiin kokonaisuudessaan ja kaikki vanhempainpäivärahasäännökset muuttuivat sekä sisällöllisesti että osin etuuksien nimien osalta. Aiemmat etuudet erityisäitiys-, äitiys- ja isyysraha korvattiin erityisraskaus-, raskaus- ja vanhempainrahalla. Uudessa mallissa vanhempainrahaa maksetaan lapsen syntymän ja adoption perusteella yhteensä enintään 320 arkipäivältä – vanhempainraha on siis lapsikohtainen. Päivien käyttö on kiintiöity puoliksi molemmille vanhemmille. Tällä haluttiin korostaa ajatusta tasa-arvoisesta vanhemmuudesta ja viestiä molempien vanhempien vastuusta lapsen hoidossa sekä yhtäläisestä oikeudesta käyttää vapaita. Toisaalta malliin sisältyy vanhemman mahdollisuus luovuttaa omasta kiintiöstään vanhempainrahapäiviä joko toiselle vanhemmalle tai puolisolleen (lapsen ns. sosiaaliselle vanhemmalle) tai lapsen oheishuoltajalle. Lisäksi yhden vanhemman perheessä lapsen ainoalla vanhemmalla on oikeus käyttää kaikki vanhempainrahapäivät.

Koska vanhempainpäivärahajärjestelmä muuttui rakenteeltaan olennaisesti, eivät etuuksien aiemmat nimet sopineet uuteen malliin. Etuuksien nimien muutos ei siis ollut uudistuksen tavoite tai lähtökohta, vaan seurausta uudesta mallista. Sairausvakuutuslain vanhempainrahaa koskevissa säännöksissä vanhemmalla tarkoitetaan lapsen juridista vanhempaa. Vanhempainraha terminä soveltuu siten kaikille vanhemmille sukupuolesta riippumatta tai riippumatta siitä, onko kyse biologisesta vanhemmasta tai adoptiovanhemmasta. Vanhempi voi myös luovuttaa vanhempainrahapäiviä esim. omalle puolisolleen riippumatta puolison sukupuolesta. Laissa ei ole tarvetta erikseen ja nimenomaisesti puhua isistä ja äideistä, koska samat säännökset (raskausrahaa lukuun ottamatta) koskevat yhtäläisesti kaikkia vanhempia. Raskausraha puolestaan on – nimensä mukaisesti – tarkoitettu turvaamaan naisen ja sikiön terveyttä loppuraskaudesta. On myös hyvä huomata, että aiemman lainsäädännön aikana adoptioäidit eivät olleet oikeutettuja äitiysrahaan, eli äitiysraha koski vain biologisia äitejä.

Lakikielelle asetettuja vaatimuksia ovat mm. asiallisuus, selkeys, ymmärrettävyys, johdonmukaisuus, täsmällisyys ja yksitulkintaisuus – nämä seikat on pyritty ottaman huomioon uusissa vanhempainpäivärahasäännöksissä. Aiempi sairausvakuutuslain terminologia aiheutti tietyissä tilanteissa tulkintaepäselvyyksiä niin toimeenpanossa kuin etuuden hakijoiden keskuudessa ja uudistuksen yhtenä tavoitteena olikin selkeyttää lainsäädäntöä. Käytetty terminologia ja se, että uudistus oli toteutettu sukupuolineutraalisti, nähtiin perhevapaauudistusta koskevan hallituksen esityksen lausuntopalautteessa laajasti tarpeellisena ja positiivisena muutoksena. Perhevapaauudistuksen yhteydessä muualle lainsäädäntöön tehtiin sairausvakuutuslain muutoksista johtuvat välttämättömät muutokset. Pääosin tämä koski lakeja, joissa oli viitattu sairausvakuutuslain mukaisiin vanhempainpäivärahoihin ja muutokset olivat teknisluonteisia, suoraan sairausvakuutuslain termeistä seuraavia. Työsopimuslain perhevapaita koskeviin säännöksiin tehtiin sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahasäännösten edellyttämät muutokset. Vapaiden nimet muutettiin vastaamaan etuuksien nimiä (erityisraskaus-, raskaus- ja vanhempainvapaa).

Edellä mainittuja vanhempainpäivärahasäännöksiä lukuun ottamatta etuuslainsäädössä ei juurikaan käytetä, eikä ole aiemminkaan käytetty, termejä äiti ja isä. Etuuksien edellytykset ovat pääosin samat riippumatta hakijan sukupuolesta. Silloin kun etuusoikeuden kannalta hakijan vanhemmuudella tai huoltajuudella on merkitystä, puhutaan lainsäädännössä yleensä vanhemmasta tai huoltajasta.

Kansalaisaloitteessa viitataan translakiin ja sitä koskevaan hallituksen esitykseen. Toisin kuin aloitteessa esitetään, laissa sukupuolen vahvistamisesta (295/2023) ei ole viitattu siittäjään. Synnyttäjään viitataan ainoastaan lain 3 §:n 2 momentissa, jonka mukaan säännöksiä, jotka koskevat raskaana olevaa, imettävää tai synnyttänyttä naista, sovelletaan raskaana olevaan, imettävään tai synnyttäneeseen henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta. Terveydenhuollon lainsäädännössä oli siis jo ennen sukupuolen vahvistamisesta annetun lain säätämistä viitattu synnyttäneeseen naiseen.

Sukupuolen vahvistamisesta annetun lain säätämisen yhteydessä äitiysavustuslakia muutettiin niin, että raskaana olevalla henkilöllä on oikeus etuuteen oikeudellisesta sukupuolestaan riippumatta. Muutos tehtiin, jotta etuuden tarkoitus – raskaana olevan ja lapsen terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen – toteutuisi kaikissa tilanteissa. On kuitenkin hyvä huomata, ettei lain nimeä eikä etuuden nimeä tässä yhteydessä ole muutettu. Lisäksi tehtiin eräisiin muihin lakeihin joitakin muutoksia, joiden tarkoitus oli turvata lapsen oikeudellinen asema vanhemman vanhemmuusnimikkeen muutoksesta huolimatta.

Edellä todetun perusteella sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että aloitteessa mainitut termien muutokset ovat olleet asiallisesti perusteltuja. Muun sosiaaliturvaa tai sosiaali- ja terveyspalveluita koskevan lainsäädännön osalta äiti ja isä termien käyttö on marginaalista, ellei olematonta ja näin on ollut aiemminkin. Kansalaisaloitteessa esiin nostettu huoli ei siten ole aiheellinen eikä kansalaisaloite ei edellytä muutoksia lainsäädäntöön.

**Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala**

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) ei ole puhuttu äideistä ja isistä ainakaan tämän vuosituhannen puolella, vaan käytössä on jo pitkään ollut termit vanhempi/vanhemmat/muut huoltajat. Varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksulakiin (1503/2016) on tehty termimuutoksia (äitiysraha, isyysraha ja vanhempainraha) lainsäädäntömuutosten seurauksena.